

úgy gondolom, hogy a történész feladata, hogy a rendelkezésre álló források, és a szakirodalom segítségével megkísérelje rekonstruálni az általa választott eseménysort, megvilágítsa ezek hátterét, a fellelhető, ám a háttérben szerényen megbúvó ok-okozati viszonyokat. Mindeközben pedig arra is figyelnie kell, hogy a történelem durva szövetét a talmian fényes és meglepően erős fonalakkal át- és átszövő legendáktól megszabadítsa, ezeket felfejtse és a kőszá híreszteléseket a helyükre tegye. A Szerző ezt a feladatot is remekül oldotta meg, hiszen eloszlított végérvényesen minden képtelt Károlyi állítólagos érintettségével kapcsolatban. Harmadrészt, had álljon itt egy gondolat Benda Gyulától. „A magyar történet-tudomány szakmai értékrendjében a helyi vizsgálatok, helytörténet régóta csak igen alacsony

presztízst élvez. Ma ennek egyszerre oka és következménye egy alapvető megosztottság, ami elkülöníti a... társadalomtudományok fejlődésével a lépést tartó »magas« tudományt, a hagyományos, a századfordulón kialakult monografikus mintákat követő helytörténeti irodalomtól.” – Az idézet 1987-ből való, a helyzet azóta sem sokat változott, üdítő kivétel azonban ebben az állapotban Seres István kötetete, hiszen a helyi és az országos jelentőségű eseményeket úgy „keveri”, hogy egyik sem kerekedik a másik fölébe, nem kerül túlsúlyba. Egy olyan helytörténeti munka született (ne feledjük, hogy a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága adta ki a kötetet), amely méltán tarthat számot országos érdeklődésre stílusa és adatgazdagsága miatt.

Bagi Zoltán

TÓTH FERENC

LA GUERRE DES RUSSES ET DES AUTRICHIENS CONTRE L'EMPIRE OTTOMAN 1736-1739

(Ed. *Economica Paris*, 2011. 146 o.)

Tóth Ferenc legutóbbi, a párizsi *Economica* kiadó *Campagnes et Stratégies* sorozatában megjelent francia nyelvű hadtörténeti munkájában az 1736–39-es orosz–osztrák–török háború történetét tárgyalja. A magyar szerző elsősorban az osztrák történelem szempontjából mutatja be az eseményeket és főleg az osztrák–török kapcsolatok változásaira összpontosít. A rövid és nem túl dicsőséges háborúról eddig nagyon keveset írtak. A története mégis nagyon tanulságos az osztrák monarchia XVIII. századi történelme szempontjából. A lengyel örökösödési háború után nem sokkal tört ki a szóban forgó háború, először az orosz és török felek között, majd hamarosan az osztrák fél is bekapcsolódott a hadműveletekbe. Ennek legfontosabb oka az volt, hogy 1726 augusztusában Ausztria és Oroszország képviselői kölcsönös segítségnyújtási egyezményt írtak alá, amely 30 000 fős segélyhaderő küldését irányozta elő mindkét fél részéről abban az esetben, ha valamelyiküket egy harmadik fél megtámadná. E kezdetben angolel- lenes szövetség hosszú időre a császári diplomácia egyik legfontosabb pillérévé vált és ennek köszönhetően kapcsolódott be ismételt

egy évtized múlva a Habsburg Birodalom egy újabb török elleni háborúba. A szerződés értelmében Oroszország segélycsapatokat küldött a rajnai frontra a lengyel örökösödési háború során és elvárta, hogy a császári hadvezetés is hasonlóan támogassa 1737-ben kirobbant orosz–török háború során.

Anna Ivanovna cárnő Leszczyński Szaniszló király elleni lengyelországi sikerei után szerette volna uralmát kiterjeszteni a fekete-tengeri partvidékekre. Államminisztere, Ostermann kancellár 1736-ban látta érkezettnek a pillanatot arra, hogy megindítsa a háborút a Kaukázusban folyamatos vereségeket szenvedő törökök ellen. A Münnich tábornok vezetésével megindult orosz hadsereg feldúlta a Krím-félszigetet és elfoglalta Azov erődjét, amit Nagy Péter vesztített el 1711-ben. A háború kirobbanása a bécsi udvar számára is kényes helyzetet teremtett, hiszen VI. Károlynak az 1726-os szövetségi szerződés alapján segélycsapatokkal kellett támogatnia az orosz cárnő seregeit. Márpedig a lengyel örökösödési háború után a császári hadvezetés mindenképpen szerette volna elkerülni az újabb hábo-

rút. A császári seregek háborúba való bekapcsolódásának lehetősége az európai nagyhatalmak számára sem volt közömbös. A francia nagykövet azonnal felajánlotta a háborús felek közötti tárgyalásokhoz való közvetítést, a mediációt. Egyrészt a francia politika mindenképpen befolyásolni kívánta a békefolyamat alakulását, másrészt a fekete-tengeri kereskedelemben elfoglalt gazdasági helyzetét érezte veszélyeztetve az orosz hódítások következményeitől.

Időközben az oszmán hadseregben fontos reformok zajlottak le, amelyeket Mahmud szultán Alexandre de Bonneval (1675–1747) francia renegátra bízott. A Bonneval pasa néven elhíresült kalandor a francia hadsereg ezredese volt, amikor 1706-ban dezertált. A császári hadseregben fényes karriert futott be, majd Savoyai Eugénnal való összeveszése után török földre távozott és áttért a muzulmán hitre. Katonai tudását új hazája szolgálatába állítva hozzájárult az oszmán tüzérség megerősödéséhez. I. Mahmud rábízta a bombász csapatok megalapítását és a teljes tüzérség reformját. 1734-ben Bonneval egy hadmérnöki iskolát is létrehozott, de az intézmény nem élte túl alapítóját. A reformok a janicsárok részéről erős ellenállásba ütköztek, amely 1730-ban egy nagyszabású felkelésben (Patrona Halil-felkelés) mutatkozott meg. Az oszmán reformokkal párhuzamosan a császári hadsereg nem volt képes megújulni, sőt Savoyai Eugén halála után hosszú ideig óriási úr tátongett a hadsereg felső vezetésében és a különböző frakciók küzdelme határozta meg a vezetés irányvonalát.

A kötet jól mutatja be azokat az eseményeket, amelyek a háború különböző éveiben az erőviszonyok meghatározták. 1737-ben Münnich tábornok Ukrajnában hadakozott, Lotharingiai Ferenc nagyherceg, VI. Károly veje Seckendorf tábornokkal közösen vezette a császári seregeket, ám egyikük sem rendelkezett valódi hadvezéri képességekkel. A hadjárat év végére a később feladott Nis elfoglalásán kívül más jelentős eredményt nem sikerült elérniük. Orosz részről sem lehetett nagy sikerekről beszélni. Ocsakov véres ostroma után az orosz fő-sereg visszavonult bázisára. Az osztrákok továbbra is a béketárgyalásokat szerették volna felgyorsítani, de a harcoló felek egymással szembeni igényei egyre nehezebben voltak összeegyeztethetőek. Eközben a szövetséges orosz és osztrák felek közötti viszony is egyre rosszabbá vált, miután az oroszok egész Krím és Ukrajna jelentős részének elfoglalása mellett még a román

fejedelemségek feletti protektorátust is szerették volna megszerezni. Az osztrák diplomaták nem támogatták tovább az orosz igényeket, ami miatt a tárgyalások félbeszakadtak.

Az 1738-as év hadjáratára Seckendorf tábornokot felmentették és az a Königsberg tábornok vette át a helyét, aki a lengyel örökösödési háború során számos sikert ért el Lombardiában. A cornea-i és mehádiai győzelmek után a császáriak újabb kudarcokat szenvedtek el, miközben a tragikus sorsú Rákóczi József magyarországi diverziója sem sikerült, mivel a fejedelem hívei egyre kevesebben lettek. Az orosz csapatok eközben feladták Ocsakov várát, amelynek helyőrségét alaposan megtizedelte a pestis. Münnich tábornok pedig egyre ellenségesebben viselkedett osztrák szövetségeseivel szemben.

Az 1739-es hadjárat évben Königsberg tábornokot az alkalmatlan Wallis váltotta, aki a szerbiai hadműveletek során óriási vereségeket halmozott egymásra. A grockai vereség után a császári csapatok maradéka visszavonult Belgrádba, amelyet a törökök nem tudtak elfoglalni. Ezalatt Münnich tábornok bevonult Moldvába és elfoglalta Jászvásárt. A diplomácia ekkor tudta csak befejezni azt, amit a fegyverek elkezdtek és a császáriak vereségeit olyan súlyos diplomáciai kudarcok fokozták, amelyek az 1739-es belgrádi „szégyenteljesnek” nevezett békéhez vezettek.

A belgrádi béketárgyalások Villeneuve márki, konstantinápolyi francia nagykövet közvetítésével zajlottak. A császári küldöttséget Neipperg gróf vezette és a tábornokokhoz hasonlóan ő is óriási kudarcot vallott. A bécsi kormánnyal való nehézkes kommunikáció, az elszigeteltség és a határozatlanság miatt a császári küldöttség szinte az összes 1718-ban megszerzett délvidéki területet feladta, a Temesköz kivételével. Belgrád visszakerült a törökök kezébe, noha annak ostroma éppen hogy csak elkezdődött. Az erődítmény elvesztése stratégiai szempontból tragikus volt, hiszen ezzel Magyarország és a balkáni területek közötti átjárás ismét a török ellenőrzés alá került, illetve a török támadás veszélye Délvidéken további biztonságpolitikai kockázatot jelentett. A szerbiai és kis-oláhországi területek pedig még több, mint egy évszázadig az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt maradtak.

Az orosz–török béketárgyalások szintén francia közvetítéssel zajlottak és eredményük hasonlóan kiábrándító volt a szentpétervári

kormány számára: noha Oroszország megtarthatta Azovot, a Fekete-tengeren továbbra sem állomásoztathatott sem hadi-, sem kereskedelmi flottát. Így a Fekete-tenger ezentúl is egy „oszmán tó” maradt, amelynek bejárata jó ideig zárva maradt az oroszok számára. Az 1736–39-es háború nem hozott sok előnyt Anna Ivanovna cárnő számára és Nagy Péter terve is jó időre papíron maradtak... A kudarc jelentős szerepet játszott az osztrák külpolitika egyik fő pillérének számító orosz szövetség megingásában is, amely a háború során többször is szünetekkel fenyegetett. Ugyanakkor a háború és az azt lezáró békeszerződés egyértelműen a francia külpolitika sikerének tekinthető. Sikerült elkerülni az Oszmán Birodalom összeomlását, amely a francia hatású reformok révén újjászervezte haderejét és képes volt ellenállni a két modern hadsereggel rendelkező hatalom nyomásának. Így a francia diplomácia aktivitásának köszönhetően megerősödtek azok az északi és kelet-európai franciabarát államok, mint Svédország, Lengyelország, és később Poroszország, amelyek az Oszmán Birodalommal együttműködve, egyfajta kelet-európai sorompó létrehozásával feltartóztatták és elszigetelték a feltörekvő Oroszországot.

Természetesen az osztrák történetírás az 1739-es diplomáciai kudarcot a francia mediáció hatásának tulajdonította és Fleury kardinálist, XV. Lajos államminiszterét, valamint Ville-neuve márki nagykövetet tette felelőssé érte. A Habsburg Birodalom presztízsvesztesége nem kevésbé volt jelentős, hiszen az európai nagyhatalmak azonnal felfigyeltek az osztrák örökösödés nyújtotta lehetőségekre. Katonai szempontból a vereség mégsem tekinthető olyan tragikusnak, mivel Sax-Hildburghausen herceg, Savoyai Eugén unokaöccse 1718 és 1738 között átszervezte és megerősítette a délvidéki katonai határvonalat, amely képes volt védelmi szempontból Belgrád elvesztését is kompenzálni. A herceg által Szlavóniában kialakított védelmi vonal legerősebb elemeit a szerb katonai határ-

örtelepek alkották (ld.: *Jean Nouzille: Histoires de frontières. La frontière militaire austro-turque.* Paris, 1991.)

Mindenesetre az osztrák balkáni terjeszkedési ambíciók hosszú időre megálltak, a Fekete-tenger is oszmán uralom maradt és mindez azt jelezte, hogy „Európa beteg embere” ismét lábadozni kezdett az Oszmán Birodalom integritását féltő francia diplomácia legnagyobb örömére. Amikor II. Katalin cárnő ismét fegyveres konfliktusba került az Oszmán Birodalommal 1768-ban (ld.: *Tóth Ferenc: La guerre russo-turque (1768–1774) et la défense des Dardanelles. L’extraordinaire mission du baron de Tott.* Paris, 2008.), az osztrák külpolitika az óvatos semlegességet választotta és csak II. József kezdett ismét egy nem túl szerencsés háborúba a törökkel, melynek során hiába sikerült elfoglalni Belgrádot 1789-ban, egy év múlva ismét visszakerült török kézbe.

Az 1736–39-es orosz–osztrák–török háború a magyar történelem kevésbé ismert fejezete, annak ellenére, hogy ugyan meglehetősen korlátozottan, de lehetőséget nyújtott a magyar függetlenségi mozgalmak emigrációba kényszerült maradék erői számára is a Habsburg-ellenes politikai szereplésre, amint ezt Rákóczi József mozgalma bizonyítja. A kötet a nemzetközi kapcsolatok és fontosabb hadműveletek bemutatása mellett kitér a közreműködő magyar diplomaták sikereire is, akik felismerték, hogy az oszmán és francia diplomácia osztrákellenes akciói a magyar függetlenségi mozgalmak érdekeinek is kedvezhettek. Ugyanakkor megfelelő vezető és magyarországi bázis híján az újabb magyar szabadságharc gondolata teljesen irreális tervnek bizonyult, amint azt Rákóczi József tragikus példája is jól illusztrálta. Tóth Ferenc kötete hiánypótló mű és nagy örömmel ajánlhatjuk mindazok számára, akik ennek az „elfelejtett”, de fontos következményekkel járó háborúnak a történetében elmélyülni kívánnak.

Jean Bérenger